

TANTERVI ÉS
MÓDSZERTANI
ÚTMUTATÓ FÜZETEK

ÚTMUTATÓ AUTISTA TANULÓK INTEGRÁLT NEVELÉSÉHEZ

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Ez a kiadvány az EFOP-3.2.15-VEKOP-17-2017-00001 azonosító számú,
„A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális
fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása”
című kiemelt projekt Tartalomfejlesztési alprojektje (Oktatás 2030
Tanulástudományi Kutatócsoport, EKE) keretében valósult meg.

Szakmai vezető: Csépe Valéria

Projektmenedzser: Szili Tamás

ISBN 978-615-5297-93-9

Szerző: Ószi Tamásné

Szakmai lektor: Csépe Valéria – Perlusz Andrea

Nyelvi lektor: Gönye László

Szerkesztő: Katona Nóra

Tördelés: Gombás Gizella

Megjelent: 2020

**OK
TA
TAS**
.....
2030

Tartalomjegyzék

Előszó	4
Bevezető	6
Az autizmus változatos spektruma	7
Az autizmus következményei az iskolai nevelés–oktatás tekintetében ...	8
Erősségek	12
Módszertani ajánlások	13
Komplex akadálymentesítés	15
Szenzoros védelem	16
A pedagógusok és más munkatársak kommunikációs stílusa	17
Akadálymentesítés az osztályteremben	17
Akadálymentesítés az osztálytermen kívül	18
Segédeszközök a komplex akadálymentesítés folyamatában	19
Minták a tananyag adaptációjához	21
1. példa: Magyar nyelv és irodalom – 1–4.	22
2. példa: Egészségvédelem, egészséges életmód	25
3. példa: Biológia	27
Együttműködés a szülőkkel, kortársakkal	30
Együttműködés a szülőkkel	31
A kortársakkal való együttműködés elősegítése	32
Felhasznált szakirodalom	33
Ajánlott irodalom és módszertani segédletek nevelési–oktatási intézmények számára	35
Ajánlott szakirodalom	35
Autizmus témájú filmek példái	38
Rövidebb youtube-filmek, spotok példái	38
Szervezetek, szolgáltatások	39
Köszönetnyilvánítás	40

Előszó

A „Tantervi és módszertani füzetek” integrációval foglalkozó sorozata az atipikusan fejlődő tanulók iskolai oktatásának tervezéséhez és megvalósításához kíván segítséget nyújtani.

Az **atipikus fejlődés** egy összefoglaló, általános elnevezés, mely minden, az átlagostól eltérő fejlődést magában foglal. Az **eltérés az életkori átlagtól lefelé a fejlődési zavarokra és a fejlődési késés eltérő formáira utal, míg felfelé a gyors haladási tempóval jellemezhető tanulói készségekre terjed ki.** A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény különleges bánásmódot igénylő gyermekeket és tanulókat érintő 4. § 13. pontjának tartalma az atipikusan fejlődő tanulókra vonatkozik.

A szülő és az oktatási intézmény a pedagógiai szakszolgálat szakértői véleményét kérheti, ha a gyermek, tanuló fejlődésében szokatlan, tanulási problémaként is megjelenő eltérést tapasztal. A pedagógiai szakszolgálat szükség esetén szakértői bizottsághoz irányítja a gyermeket vagy tanulót. A pedagógiai szakszolgálat vagy az eljáró szakértői bizottság a jogszabályok által meghatározott keretek között, a szakmai protokollokban foglalt eljárásrendeknek megfelelően szakvéleményt készít. A szakértői vélemény meghatározza, hogy a törvény alapján milyen speciális bánásmódra, ellátásra jogosult a tanuló az osztálytermi foglalkozásokon, vagy milyen más feltételek biztosíthatják a kívánatos fejlődést (pl. felmentés valamely tantárgy adott területének tanulása alól, tehetségfejlesztő tevékenységek, foglalkozások).

Ha az atipikus fejlődés az átlagtól való elmaradást mutatja, akkor a fogyatékosság típusának megfelelő szakértői bizottság komplex vizsgálata alapján kerül sor a sajátos nevelési igény megállapítására. A szakértői véleményben foglaltak alapján a gyógypedagógus egyéni fejlesztési tervet készít a tanuló számára nyújtandó egyéni és az osztálytermen belül is szervezhető órákra (teamtanítás). A fejlesztési tervet készítő gyógypedagógus egyeztet az integráló intézmény pedagógusával, akinek ezt a tervet figyelembe kell vennie a tanulás megszervezésében. Az integráló intézmény pedagógusa számára a Nemzeti alaptanterv (Nat) és a kerettantervek alapján készülő helyi tanterv határozza meg a tantárgyi tartalmakat, s az [„Irányelvek a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásához”](#) (Irányelv) ad támpontot ahhoz, hogy a Nat tantárgyi tartalmai közül mely területeken van szükség módosításra. A helyi tantervben a kerettanterv

módosításával nyílik lehetőség a tantervnek és tananyagnak a tanuló sajátos nevelési szükségleteihez történő illesztésére, s ezzel a Nat-ban rögzített tanulási eredmények teljesítésére.

A „Tantervi és módszertani füzetek” egyik **fő célja**, hogy **az atipikus fejlődésű tanulók integrált oktatásához és neveléséhez segítséget nyújtson** a többségi pedagógusoknak. Az útmutatók az Irányelv által jelzett területeken a gyakorlatban használható javaslatokat fogalmazznak meg, s olyan módszerekre mutatnak be jó példákat, amelyek lehetővé teszik a tipikusan fejlődő tanulókra meghatározott tananyag adaptálását, módosítását, a tanulás-tanítás folyamatában megvalósítandó differenciálást. A kiadványok célja egy **közös értelmezési keret megteremtése** annak érdekében, hogy a **gyógypedagógus és az integráló intézmény pedagógusa közötti együttműködés megvalósulhasson**. Ezért a „Tantervi és módszertani füzetek” integrációval foglalkozó sorozata egyaránt szól az integráló pedagógushoz és az adott területen jártas szakemberekhez. A kiadványsorozat elkészítésében közreműködő szerzők tágran értelmezik az integráló intézmény fogalmát, ezért minden olyan intézményt annak tekintenek, amelyben a többségben lévő tanulóktól eltérő, speciális szükségletű, azaz különleges bánásmódot igénylő tanuló(k) együttnevelése, -oktatása történik.

Bevezető

Az autizmus spektrumzavar (ASZ) nem ritka jelenség, előfordulása a népesség legalább egy százalékát érinti (Egészségügyi Szakmai Kollégium 2017). Az ASZ az értelmi és nyelvi képességek bármilyen szintjén t jelen lehet. Ebből következően előbb-utóbb minden pedagógus találkozik az ASZ eltérő jeleit mutató tanulóval, mindenképp azért, mert a megfelelő értelmi és nyelvi képességű ASZ tanulók többnyire integrált nevelésben részesülnek. Napjainkban ez már több ezer tanulót jelent, így fontos, hogy szakemberek jól értsék az autizmus természetét és fejlesszék gyakorlati-módszertani tudásukat.

Ez az útmutató ahhoz kíván hozzájárulni, hogy a többségi iskolákban tanító kollégák sikeresek és magabiztosak legyenek a tanulókkal való foglalkozás során, integrációjukra ne nyugként, hanem értékes szakmai kihívásként tekintsenek. Útmutatónkban törekszünk arra, hogy a szakterülethez tartozó alapvető fogalmakat, definíciókat magyarázzuk, példákkal illusztráljuk a jobb érthetőség érdekében.

Az Útmutató a *Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei*-ben foglaltakat egészíti ki, illetve konkrét példákkal kívánja segíteni a gyakorlati munkát.

Az autizmus változatos spektruma

Az autizmus spektrumzavar a társas viselkedés, a kommunikációs és a rugalmas viselkedésszervezés minőségi károsodását jelenti, amely igen változatos, jellegzetes viselkedéses tünetekben nyilvánul meg. Az autizmus spektrumzavarral küzdő tanulóra legjellemzőbb a kölcsönösséget igénylő társas viselkedési készségek területén tapasztalható gondolkodási képesség sajátos hiányossága, a használt beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmas viselkedésszervezés és -kivitelezés képességének minőségi sérülése, valamint az egyenetlen képességprofil.

Az ASZ minden értelmi szinten előfordul, jelen lehet átlagos (vagy átlag feletti) intelligencia mellett éppúgy, mint intellektuális képességzavarral (értelmi fogyatékossgal) együtt járva.

Gyakori társuló nehézség a szenzoros ingerfeldolgozás zavara (túlérzékenység vagy ingerkeresés a hallási, látási, tapintási, szaglási, ízlelési és proprioceptív csatornán – ez utóbbi testünk helyzetérzékelését jelöli). Az autizmushoz társulhat továbbá figyelemhiányos hiperaktivitás zavar (ADHD), szorongás, depresszió, illetve bármely tanulási nehézség, fogyatékos állapot is jelen lehet (*Egészségügyi Szakmai Kollégium 2017*).

A fejlődési zavar átlagos vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentősen befolyásolja, áthatja a gyermeki fejlődést, megváltoztatja a megismerő (kognitív) folyamatok és a társas viselkedés fejlődését, ezért sérülésspecifikus fejlesztésre minden érintett tanulónak joga és szüksége van.

A tanítási-tanulási folyamatban tapasztalható jelenségek és sajátosságok: az autizmus következményei az iskolai nevelés-oktatás tekintetében

Az iskolai nevelés-oktatás sokszereplős kommunikációs folyamat. Az autizmus spektrumzavar alapvetően változtatja meg ezt a folyamatot, hiszen a tanulók diagnózisának alapja éppen a szociális kommunikáció fejlődésének minőségi sérülése.

A viselkedéses tünetek, valamint a gondolkodási és tanulási jellemzők hátterében feltárt kognitív összetevők megértése és az oktatási környezet ennek megfelelő adaptálása a sikeres együttnevelés alapja.

Az ASZ beavatkozás közös keretei a következők: egyéni felmérésen és tervezésen alapuló fejlesztés, bejósolható, strukturált környezet, vizuális támogatás, modern kognitív-viselkedésterápia (*Egészségügyi Szakmai Kollégium 2017, Stefanik 2018*).

A jellegzetes viselkedéses és gondolkodási jellemzők közül kiemelendő, hogy az autizmussal élő tanulók számára nehézséget jelent a finom, gyors, tűnékeny kommunikációs jelzések felfogása, a szóbeli közlések gyors feldolgozása és az azokra való megfelelő, jól időzített válasz.

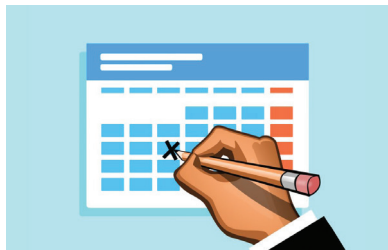
Kulcsfontosságú annak megértése, hogy ezeknek a tanulónak nehézséget jelent annak gyors, intuitív megértése, hogy mások mit tudnak, mit gondolnak vagy éreznek, mi lehet a szándéka, illetve annak megértése is, hogy különböző embereknek különböző nézőpontjaik lehetnek. A pszichológia mindezt egy, az úgynevezett tudatelmélet szakkifejezéssel jelöli, s ennek mérésére számos módszert dolgozott ki.

A fentiekén kívül jelentősen befolyásolja a tanulási folyamatot az ASZ tanulók jellegzetesen csipkézett képességprofilja, ami azt jelenti, hogy szakadékszerű eltérés lehet az egyes területek között: a társas készségek és viselkedés, valamint a kölcsönös kommunikáció területén markáns különbséget, elmaradást látunk a tipikus kortársak teljesítményéhez képest, míg például a mechanikus memória vagy az egyéni érdeklődési területen a teljesítmény kiváló lehet.

Szintén jellegzetes, de egyénenként változó eltéréseket találunk a nagy- és finom-motoros készségek, a motiváció, az észlelés és a figyelem, az emlékezet, a problémamegoldó gondolkodás, az általánosítás területén (*Jordan-Powell 2009*).

Gyakori viselkedési tünetek (a lista nem teljes, az autizmus tünetei mindig nagyon egyediek és a fejlődéssel változnak) Atwood (2015) alapján:

1

- Szervezési nehézségek jelennek meg, amelyek hatással lehetnek többek között az iskolai színhelyeken való megfelelő tájékozódásra és az önálló, rugalmas viselkedésre, a tananyagok, taneszközök menedzselésére és a tanulási feladatok önálló, rugalmas elvégzésére.

- A tanuló számára problémát jelenthet a megszokott rutinok megváltozása.

- Nehézséget jelenthet a kortársakkal együttműködni, barátkozni, így a tanuló kezdeményezői szokatlanok, esetlenek lehetnek, s ezzel akár el is szigetelődhet a közösségen belül.

- A tanuló számára nehézséget jelenthet kölcsönösséget igénylő kapcsolatokban részt venni (pl. nem irányított beszélgetésben).

- A tanuló számára nehézséget jelenthet az elvont, intuitív, szociális megértést kívánó tartalmak megértése.

2

designed by freepik

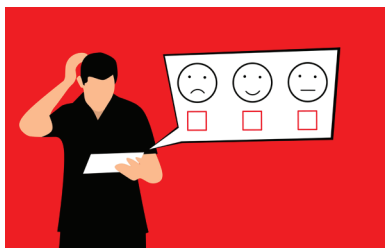
3

- A tanuló beszéde pedáns stílusú lehet, esetleg nem képes a kortárs szlenget elsajátítani, mindenkivel azonos stílusban kommunikál.

- A gyermek szókincse lehet nagyon gazdag, de lehetséges, hogy a használt kifejezések egy részét valójában nem érti.

9

4

- A tanuló gyakran kevésbé érti más személyek metakommunikációs jelzéseit, saját metakommunikációja szegényes lehet.
 - A tanuló szociálisan naiv, nehézségei lehetnek mások szándékainak felismerésében.
- A tanuló a szóbeli közléseket és írott információkat szó szerint értelmezheti.

- A tanulóknak nehézségei lehetnek a nagyobb csoportban való tanulással.
- A szervezési és együttműködési nehézségek következményeként típusos nehézségek jelennek meg a kevésbé szervezett, sokféle lehetőséget magukban rejtő, nyitott helyzetekben, pl. szünetekben, strukturálatlan szabadidőben, ebédlőben, udvaron, illetve a mindennapok rutintevékenységeitől eltérő helyzetekben, pl. kiránduláson, táborozáskor, tanulmányi versenyen, ünnepélyen, iskolaorvosi vizsgálaton.

5

6

- A tanuló kevésbé rendelkezhet rugalmas problémamegoldó stratégiákkal a különböző élethelyzetekben.
- A tanuló viselkedését alacsony frusztrációs tolerancia jellemezheti, érzelmi labilitás, fokozott sérülékenység tapasztalható.
- A tanuló kevésbé utánoz spontán megfelelő viselkedésmintákat.

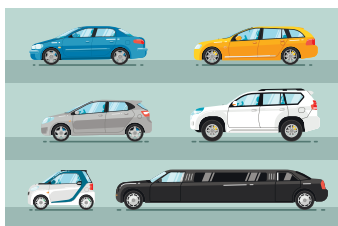
7

- Vannak, akik finommotorosan ügyetlenek, ami nehézséget okozhat az írás elsajátításában és használatában.
- Problémák merülhetnek fel különféle tananyagok elsajátításával, különösen a rugalmas szempontváltást és a szociális megértést kívánó tartalmak lehetnek nehezek.

• A gyermek lehet szenzorosan túlérzékeny vagy ingerkereső, ami befolyásolhatja a mindennapi élethelyzetekben való részvételét és viselkedését.

- A tanuló ragaszkodik az érdeklődési körébe tartozó témához, s csak annak mentén kezdeményez beszélgetést.
- A tanulót szűk körű érdeklődés jellemzi, melyen belül rendkívül tájékozott lehet.

8

A fentiek alapján jól érthető, hogy a sikeres együttneveléshez az oktatási környezet és tartalom egyénre szabott módosítására van szükség.

Az együttnevelés sikeréhez szükséges feltételek:

- a pedagógusok és az iskolákban dolgozó valamennyi munkatárs megfelelő szintű informálása, képzése az autizmussal kapcsolatban;
- az osztálytársak felkészítése és folyamatos támogatása;
- a szülők megfelelő, folyamatos informálása;
- az együttműködésen és az egyének közötti természetes különbségek elfogadásán alapuló osztálytermi légkör kialakítása;
- az autizmus területén képzett szakemberek (pl. utazó gyógypedagógus) és a pedagógusok szoros együttműködése;
- megfelelő erőforrások biztosítása a differenciáláshoz: módszertani segédletek, eszközök, megfelelő időkeretek, szükség esetén pedagógiai asszisztens, az egyéni figyelem lehetőségéhez szükséges tanulói létszám, az osztályban egy, maximum két autizmussal élő tanulóval. (Ősziné szerk. 2016)

Erősségek

Az ASZ tanulók csoportja rendkívül heterogén, ezért az erősségek feltárásához is egyéni felmérés szükséges. Vannak azonban olyan jellemzők, amelyek előfordulása gyakori:

- Az egyénre szabott vizuális információ általában jól értelmezhető, azaz fontos, hogy a pedagógus ne kizárólag elmagyarázza, hanem leírja, lerajzolja, fotón vagy filmen is mutassa be a tanulandókat és az egyéb információkat.
- A tanult rutinokhoz, szabályokhoz való alkalmazkodás lehet a tanuló erőssége.
- A mechanikus memória jó vagy akár kiváló is lehet, ami azonban azzal a veszéllyel jár, hogy elfedi a megértési nehézségeket.
- Megfelelő környezetben, a tanuló érdeklődésének megfelelő témáknál kiemelkedő lehet a koncentráció, kitartás, precizitás.
- Egyes nem szociális tartalmú tantárgyi területeken – pl. szó szerinti tanulás, nem szöveges matematika, földrajz, zene, rajz, egyes sportok, informatika – jó vagy akár kiemelkedő teljesítmény érhető el.

A jellegzetes erősségek területein akár kiemelkedő tehetség is jellemezheti a tanulót, így a tehetséggondozás megszervezése szintén szükséges feladat.

Az erősségek felismerése és kiaknázása nagyon fontos a tanuló motiválásában, a kortársak közötti elismertség, az önbizalom és sikerélmény eléréséhez. Az erősségekre épülhet továbbá a pályaaorientáció és a szabadidő produktív eltöltése is.

Az erősségek ugyanakkor megtévesztők lehetnek, mivel túl magas elváráshoz vezethetnek a szülők és pedagógusok részéről. Fontos tudatosítani, hogy az autizmust szélsőségesen egyenetlen képességprofil jellemzi, így az erősségek gyakran elszigetelten, egy-egy területre vonatkozóan jelennek meg, ezért a tanulótól nem várható el, hogy minden téren jól teljesítsen. Előfordulhat, hogy a tanuló érdeklődési területe elméleti vonatkozásában jól teljesít, ugyanakkor a

gyakorlati életbe való átültetéskor ugyanezen a területen komoly nehézségbe ütközik. Kerülendő veszélyforrás a kiemelkedő területek egyoldalú fejlesztése, támogatása a többi terület rovására (Jordan–Powell 2009).

Módszertani ajánlások

- **Egyénre szabott motivációs rendszer** szükséges kialakítani. A motiváció egyik kiemelten fontos eszköze a pozitív megerősítés, a jutalom. Jutalomnak azt tekinthetjük, ami a tanuló számára örömforrás. Ez lehet nagyon egyedi, akár szokatlan is, a tárgytól a szociális megerősítésig. Törekedni kell arra, hogy a tevékenység önmagában jutalomértékűvé váljon, hogy fokozatosan el lehessen hagyni a külső jutalmakat.
- Az ismeretek, készségek elsajátítását segíti, ha mód van azok **természetes élethelyzet**ekben való megismerésére.
- Az oktatás minden szintjén, valamennyi intézménytípusban előnyös, ha a tanulók különböző manuális tevékenységeken keresztül ismerhetik meg az új információt. Hasznos lehet pl. a rajzolás, színezés, tablókészítés, formázás gyurmából.
- A hatékony tanítási stratégiák egyike a **modellnyújtás**, melynek egyik korszerű formája a videomodell.
- Fontos, hogy a pedagógusok segítsék a **lényeges információk kiemelését**.
- Kezdetben **mintaadás**sal mutassuk be a feladatok megoldásának módját, majd fokozatosan vonjuk vissza a segítséget!
- **Fokozatosság**: nagyon egyértelmű, felismerést kívánó feladatoktól igyekezzünk eljutni a nehezebb, gondolkodtatóbb feladatokig!
- Kudarc esetén nem feltételezhető, hogy a gyermek szándékosan nem teljesít, el kell hinni, hogy nem képes elvégezni a feladatot. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert gyakran az a látszat, hogy a tanuló „daczból” nem végez el bizonyos feladatokat, melyeket máskor, mással már elvégzett. Ennek leggyakoribb oka, hogy az autizmussal élő gyermek számára **a körülmények legkisebb változása is új helyzetnek minősül**, melyben nem képes mozgósítani készségeit, tudását.

- A tanítás során a meglévő tudást lehetőleg fokozatosan bővítjük, egyszerre egy dimenzióban. Ez azt jelenti például, hogy egy ismert feladat új variációjánál egy tényezőt változtatunk: megváltozhat az instrukció megfogalmazása, változhatnak az adott feladatban szereplő változók (pl. mennyiségek, szavak, színek, formák) vagy a feladat elrendezése. Fontos azonban, hogy lehetőleg egyszerre egy új elemmel bővítjük a feladatokat.
- Az optimális terhelés érdekében a feladatokat a tanuló képességeinek megfelelő lehető legnagyobb nagyságú lépésekre kell bontani.
- A feladatoknak a tanuló szempontjából értelmesnek kell lenniük, ezért az ismereteket lehetőleg abban a kontextusban tanítsuk, melyben a gyermeknek alkalmaznia kell azokat!
- Az elsajátított ismereteket, az új készségeket a lehető legtöbb olyan helyzetben gyakoroltatni kell, melyben funkcionálisak.
- A tananyagokban való továbblépésnél csak azokra az ismeretekre, készségekre alapozhatunk, melyeket a tanuló folyamatosan gyakorol, ezért a tanultak állandó szinten tartása, gyakorlása szükséges.
- Az általánosítás nehézsége az autizmus alapproblémája. Nem várhatjuk el az egyediből való önálló következtetést az általánosra, az egy bizonyos helyzetre megtanult alkalmazását más szituációkra. A tanításban mindig szánjunk **külön alkalmat az általánosításra**, a sokrétű alkalmaztatásra!
- Előfordulhat, hogy a tanuló teljesítménye hullámzó: környezeti okok vagy aktuális állapota (pl. stressz, fáradtság) miatt nem képes a tananyagra, a tanulási folyamatára képességeinek megfelelő mértékben koncentrálni, teljesítménye megtévesztő lehet. Ilyen esetben ajánlott az elvárások aktuális csökkentése, a nyugodt, kiegyensúlyozott állapot elérésére törekvés és a **viselkedés és teljesítményváltozás okainak szisztematikus feltérképezése**.
- Az egyéni szükségleteket figyelembe vevő differenciálás a tanulásszervezés terén is elengedhetetlen. A módszerek és munkaformák megválasztását a tevékenység célja határozza meg. Amennyiben például az a fő cél, hogy a tanuló önállóan dolgozzon fel egy tananyagot vagy gyakoroljon, érdemes mentesíteni a csoporthelyzetben való együttműködés alól.
- Önálló gyakorló feladatsorok összeállításához hasznosak lehetnek például a következő oldalak: <https://zanza.tv/> (csak középiskolásoknak), <http://www.okosdoboz.hu/>, <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu>, <https://www.mozaweb.hu/>

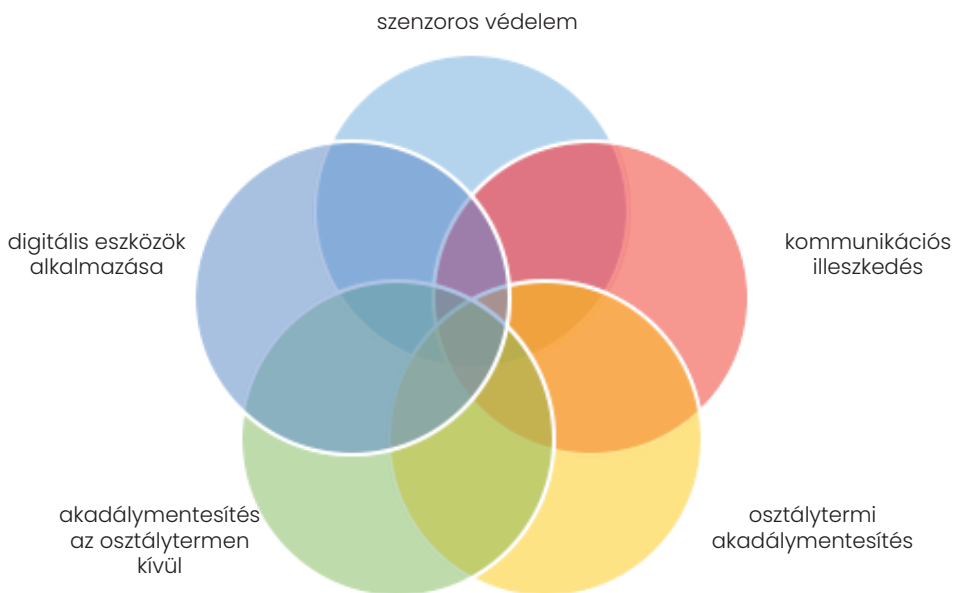
- Amennyiben a társas-kommunikációs fejlődés terén szeretnénk támogatni a tanulót, igen előnyös lehet a páros és csoportmunka. Ekkor azonban vegyük figyelembe, hogy a kortársakkal való együttműködés hatalmas erőfeszítést jelenthet, így hasznos, ha a feladat kognitív szempontból nem megterhelő, hanem már ismert, begyakorolt tudás, készség mozgósítását kívánja meg.
- A frontális helyzetekben való részvételhez szükséges viselkedések, a tantermi kommunikációs stílus elsajátítása különösen nehéz lehet a tanulók számára, így pl. a jelentkezés, az instrukciók követése, a közös tempóban való feladatvégzés támogatása, gyakorlása elengedhetetlen.
- Szintén differenciálást igényel a feladathelyzetek időtartama: egyes tanulók számára nagy segítség lehet, ha több időt hagyunk a feladatok elvégzésére, míg másoknál előfordulhat, hogy több és nehezebb feladat szükséges az érdeklődés és figyelem fenntartásához. *(Salné Lengyel szerk., 1999; Ósziné szerk. 2007)*

Komplex akadálymentesítés

Az akadálymentesítés közös elvei adottak, de azokat minden esetben egyénre kell szabni. Az akadálymentesítés alapja a strukturált, bejósolható közeg, mely a tanuló számára érzelmileg biztonságos, érthető, és melyben biztosított, hogy a pedagógusok és a kortársak megértik és elfogadják viselkedését, kommunikációját.

Az ASZ-specifikus komplex akadálymentesítés gyakorlati megvalósításához feltétlenül szükséges annak megértése, hogy az autizmus hogyan befolyásolja az információfeldolgozást, a megértést és a társas helyzetekben való részvételt. E mellett egyéni felmérések segítségével azt is meg kell értenünk, hogy adott tanulónál hogyan jelennek meg az autizmusra jellemző sajátosságok *(Peeters 1998, Havasi-Ószi 2015)*.

1. sz. ábra. Az ASZ-specifikus komplex akadálymentesítés elemei

Szenzoros védelem

- ✓ Az akadálymentes környezet kialakításában alapvető a szenzoros reakciók egyénre szabott feltérképezése és az egyén számára zavaró, megterhelő szenzoros ingerekkel szembeni védelem valamennyi szintjén. A valamely érzékszervi modalitásban túlérzékeny tanulót segíthetjük azzal, hogy jelezheti, ha megterhelő a környezet, és nyugodt, csendes, zavaró ingerektől mentes pihenőhelyet alakíthatunk ki számára, vagy engedélyezhetjük, hogy a számára megterhelő helyzetekben ne, vagy csak az idő egy részében vegyen részt. Szintén segíthet, ha lehetővé tesszük egyes segédeszközök alkalmazását (pl. fül dugó, fülvédő zajos környezetben, paraván a zavaró látványoktól való védelem érdekében).
- ✓ A szenzoros ingerek iránt túlzottan érdeklődő tanulók esetében azzal segíthetünk, ha időben és térben szabályozott és balesetmentes körülmények között lehetővé tesszük a szenzoros élmények elérését, de a tanulási helyzetekben kiküszöböljük azokat, segítve a koncentrációt.

A pedagógusok és más munkatársak kommunikációs stílusa

- ✓ Az információk, instrukciók közlése előtt érdemes nevén szólítani a tanulót, meggyőződni arról, hogy elnyertük a figyelmét.
- ✓ Az autizmussal élő tanulók gyakran szó szerint értik a beszédet, ezért fontos, hogy a nevelők pontosan és konkrétan fogalmazzák meg közlendőiket.
- ✓ Kerülni kell a kétértelmű, szarkasztikus, ironikus megfogalmazásokat.
- ✓ A szokásosnál több időt szükséges hagyni a hallottak feldolgozására, mert az autizmusban a szóbeli információ feldolgozása gyakran lassabb a szokásosnál.
- ✓ Érdemes meggyőződni arról, hogy a tanuló valóban megértette és a beszélőpartner szándéka szerint jól értette a vele közölt információkat.
- ✓ A legfontosabb tudnivalókat írásban, ábrán/képen is rögzíteni kell, támaszkodva arra, hogy a vizuális információk feldolgozása általában a tanulók erőssége.

Fontos, hogy a tanulók előzetes tájékoztatást kapjanak, ha változás következik be az órák vagy más iskolai tevékenységek sorrendjében, helyszínében, a tanár személyében, a követelményekben, mert ez jelentősen csökkentheti a változások okozta stresszt és elősegíti az alkalmazkodást és elfogadást.

Akadálymentesítés az osztályteremben

- ✓ Törekedjünk arra, hogy a legfontosabb információk ne csupán szóban hangozzanak el, hanem láthatók is legyenek (pl. az osztályra vonatkozó közös viselkedési szabályok pozitív megfogalmazásban, órarend, a feladatra adott időkeret, megoldandó feladatok, házi feladatok, a mindennapi rutintól eltérő tevékenységekkel kapcsolatos információk stb.)!
- ✓ A közösen használt tárolókon, szekrényeken jelenítsük meg, hogy mi található bennük, használjunk különböző színű tárolókat! A gyermekek fogasain, polcain, szekrényén jelenjen meg a nevük!
- ✓ Az ASZ tanuló(k) számára olyan, lehetőleg állandó helyet jelöljünk ki a tanteremben, mely leginkább biztosítja figyelve fenntartását a tanórákon, és lehetőséget ad arra, hogy a pedagógus észlelje, ha elakad feladatával!

- ✓ A tanulói asztalon elhelyezhetünk olyan vizuális jeleket, melyek megkönnyítik a felszerelés elrendezését, rendben tartását. Biztosítsuk továbbá a tanuló által használt egyedi vizuális segítségük folyamatos elérhetőségét, támogassuk azok használatát!

Akadálymentesítés az osztálytermen kívül

- ✓ Az óraközi szünetek, a közös étkezések az ebédlőben, a szabad játék az udvaron olyan helyzetek, melyek szenzoros, társas-kommunikációs és szervezési tekintetben is nehézséget okozhatnak az autista tanulóknak. Ezekben a helyzetekben különösen fontos, hogy világos és vizuálisan is megjelenített opciók és szabályok segítsék a tanulókat. Szükség lehet kortárs segítők bevonására vagy a nevelők jelenlétére, fokozott figyelmére.
- ✓ Gondosan készítsük fel a tanulót az új helyzetekre: mutassunk fotót a helyszínről, közöljük a lehető legtöbb előre tudható információt a helyről, a személyekről, a tevékenységekről, azok időtartamáról, a választható lehetőségekről!
- ✓ Előzetes felkészítést kívánhatnak a következők: sportolás szabadtéren vagy új külső helyszínen (pl. korcsolya, uszoda), tanulmányi kirándulás, ünnepek, tanulmányi verseny, múzeum, színház, mozi, dolgozat, vizsga, orvosi vizsgálat, egészségügyi beavatkozások.

Az autizmussal élő tanulók fokozottan veszélyeztetettek az iskolai zaklatás, bántalmazás tekintetében. Fontos a zéró tolerancia elvének szem előtt tartása és a tanórákon kívüli helyzetekben fokozott figyelem biztosítása.

Az akadálymentesítés személyi feltételei:

- A sikeres iskolai részvételhez egyes tanulóknál szükség lehet pedagógiai asszisztens biztosítására, aki személyre szabott támogatást adhat a nehézségek megelőzésében, a váratlan helyzetek kezelésében.
- A tantestületnek szüksége lehet autizmusban tapasztalt szakemberrel való konzultációra.
- A tanulót tanító, támogató szakemberek munkája egységes és ezáltal hatékonyabb lehet, ha mód van a rendszeres teammegbeszélésekre.

- Az együttnevelés előnye a kortárs segítők bevonásának lehetősége tanulási és tanórán kívüli helyzetekbe.

Digitális eszközök és alkalmazások a komplex akadálymentesítés szolgálatában

- ✓ Számos applikáció érhető el az egyénre szabott vizuális támogatásokhoz, melyek tableten, okostelefonon futhatnak. Előnyük lehet többek közt, hogy bármely környezetben alkalmazhatók, segítségükkel az autizmus-specifikus támogatás 24 órára, a tanuló életének valamennyi színterére kiterjeszhető. Tartalmukat tekintve segítséget nyújthatnak a kommunikációértés és a kifejező kommunikáció fejlesztéséhez, támogatásához, a szociális készségek, valamint az önállóság és tanulás területén *(Havasi, Csákvári és Kanizsai-Nagy, 2018)*.
- ✓ A digitális tananyagok között számos olyan található, mely gazdag képi és filmanyaggal támogatja a megértést, így az akadálymentes tanulást szolgálhatja. Előnyük lehet a korlátlan ismétlés lehetősége és az élő nyelvvel, szociális közvetítéssel kapcsolatos nehézségek kiküszöbölése.
- ✓ A számonkérés során szintén előnyös lehet, ha a tanuló a digitális tananyagokhoz kapcsolódó teszteken adhat számot tudásáról, mivel ez a mód kiküszöbölheti a társas interakciókból fakadó nehézségeket.
- ✓ A digitális eszközök hatékony segítséget nyújthatnak az autizmusban gyakori grafomotoros nehézségek kompenzálásához.

Segédeszközök a komplex akadálymentesítés folyamatában

Az ASZ-specifikus nevelés-oktatás sikeréhez feltétlenül szükséges a tudományos bizonyítékokon alapuló, egyénre szabott segítőeszközök alkalmazása. Az eszköztár kialakításában és a gyermek szükségleteit és fejlődését követő rugalmas alkalmazásában az autizmus spektrum pedagógiája szakirányt végzett gyógypedagógus nyújt segítséget a többségi intézményekben. Az eszközök lehetnek papíralapúak vagy digitálisak.

Az alábbiakban felsorolt segédeszközök segítik az önálló és rugalmas tevékenykedést, a változásokhoz való alkalmazkodást, és jelentősen csökkentik a stresszt (Peeters, 1998; Mesibov, Shea és Schopler, 2008).

Az önállóságot és rugalmasságot támogató eszközök:

- ✓ egyénre szabott vizuális napirendek, hetirendek;
- ✓ strukturált, vizualizált feladatok készlete (melyek tartalmukban és szervezettségükben a tanuló fejlődésével változnak);
- ✓ az önállóságot, önkiszolgálást segítő vizuális forgatókönyvek, videomodellek;
- ✓ a társas viselkedést támogató vizuális forgatókönyvek, videomodellek;
- ✓ különböző, az idő múlását vizuálisan vagy hangjelzéssel konkrétá tevő időmérő eszközök (pl. tojásfőző óra, homokóra);
- ✓ egyéb vizuális segítségek (pl. szabadidős választótáblák, zsetongyűjtők, adaptív viselkedést támogató szabályok).

Kommunikációs eszközök: a beszédet kiegészítő, helyettesítő augmentatív-alternatív kommunikációs eszközök, egyedi kommunikációs rendszerek készítésére alkalmas eszközök, személyes szótárak, anyagok készlete egyénre szabottan (pl. fotós, rajzos és írott szimbólumszinteken).

Szociális készségek és szabadidő: az önálló játékhoz szükséges, életkornak és fejlődési szintnek megfelelő játékkészletek (pl. konstrukciós játékok, kirakók, puzzle-k, logikai játékok), könyvek, újságok, társasjátékok, érzelmi állapotok vizualizálására szolgáló eszközök (pl. hőmérők, skálák), különböző társas helyzeteket ábrázoló képsorozatok, én-könyv és napló.

Tantárgyához kapcsolódó egyedi taneszközök, tananyagok: Az ASZ-specifikus tananyagok egyik, könyvesbolti forgalomban is beszerezhető példája: Speirs, F. (2014): Ö.T.V.E.N. Önismeret, Társas Viselkedés és Egészségnevelés – Oktatási program autizmussal élő tanulók számára. Geobook Hungary, Budapest.

A motiváció megalapozását segítő eszközök: különböző szenzoros játékok, az egyes gyermekek speciális érdeklődésének megfelelő játékok, anyagok, eszközök, tevékenységek.

A pedagógusok munkáját támogató alapfelszerelések: digitális fényképezőgép vagy okostelefon, videokamera, számítógép és egyéb informatikai eszközök, színes nyomtató, lamináló, lamináló fólia, tépőzár, különböző színű kartonok, a strukturált feladatok kialakításához dobozok, dossziék, irodaszerek (pl. olló, ragasztó, tűzőgép).

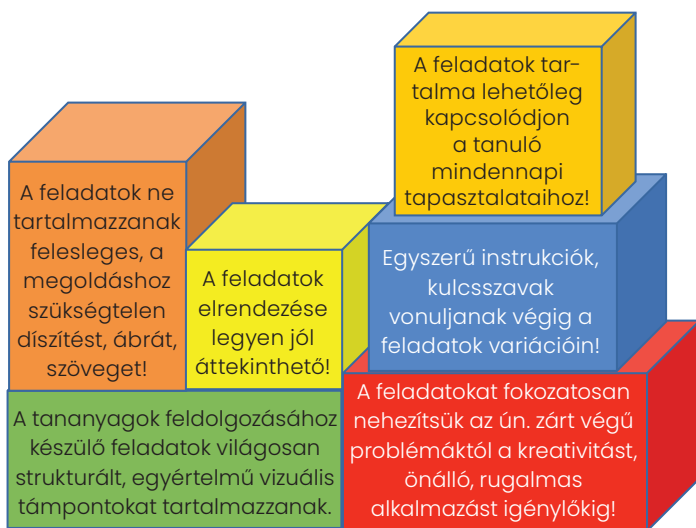
A különféle eszközök a gyermekek, tanulók fejlődésével változnak, anyagi keretet szükséges biztosítani az eszközök megújításához az intézmény számára. (Őszi Tné. szerk., 2016)

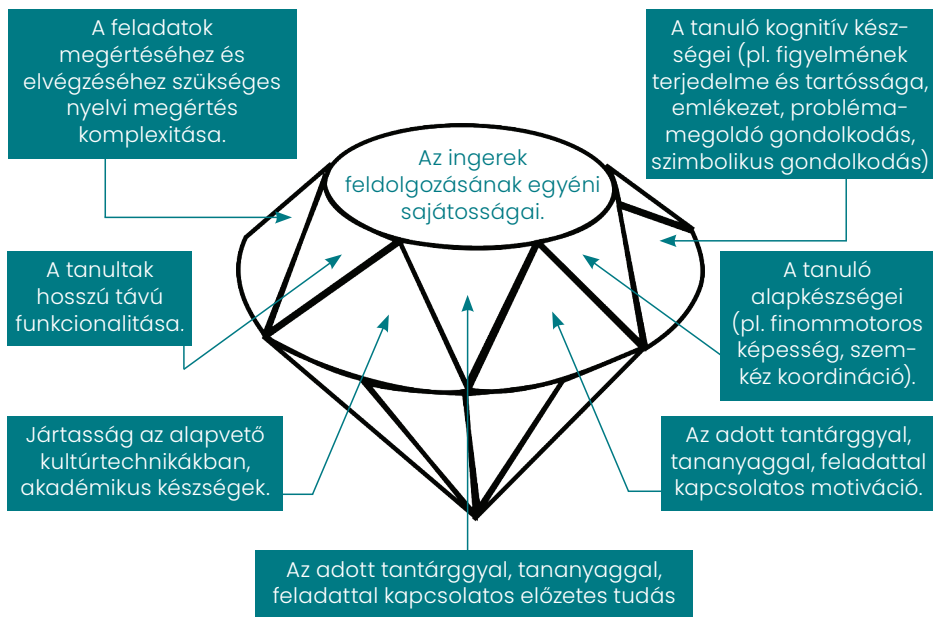
Minták a tananyag adaptációjához

Az alábbiakban néhány konkrét példával mutatjuk be az ASZ-specifikus tananyag-adaptáció elveinek gyakorlati megvalósítását. Az adaptáció elvei valamennyi tantárgyra vonatkoznak, de azt, hogy egyes tanulóknál milyen mértékű adaptáció szükséges, csak egyéni felmérés alapján lehetséges megtervezni.

Reményeink szerint az alábbi példák jól tükrözik az ASZ-specifikus tananyag-adaptáció szempontjait:

Mivel az adaptáció minden esetben egyénre szabott, nem lehetséges olyan mintákat bemutatni, melyek általában megfelelőek. A tananyagok egyénre szabott adaptációjánál figyelembe kell vennünk a következőket:

1. példa: Magyar nyelv és irodalom – 1–4.

A Nat átfogó tanulási eredményei a nevelési-oktatási szakasz végére:

A tanuló

- életkorának megfelelően és adottságaihoz mérten kifejezően, érthetően, az élethelyzethez igazodva kommunikál;
- az életkorának és egyéni képességeinek megfelelően alkot szövegeket szóban és írásban.

Szóbeli szövegalkotás

A tanuló

- adottságaihoz mérten, életkorának megfelelően érthetően, az élethelyzethez igazodva kommunikál
- részt vesz a kortársakkal és felnőttekkel való kommunikációban, beszélgetésben, vitában, és alkalmazza a megismert kommunikációs szabályokat.

A tanulási eredmény eléréséhez szükséges adaptáció autizmusban:

- az egyes kommunikációs funkciók (pl. segítségkérés) fontosságának, gyakorlati jelentőségének direkt tanítása;
- a kommunikációs funkciók használatának szisztematikus gyakorlása élethelyzetekben;
- a spontán használat kiterjesztése új helyzetekre.

Példa a segítségkérés egyénre szabott feldolgozásához készült feladatra 4. osztályos autista tanuló esetében

Kivel tudom megbeszélni, ha megoldandó problémám van?

A mindennapi életben az embereknek sok feladata, teendője lehet.

A feladatok egy részét mi választjuk, más részét otthon, a munkahelyen vagy az iskolában kapjuk.

A feladatok egy része kötelező. Ilyenek például az iskolai feladatok.

Megoldandó problémája a gyerekeknek és a felnőtteknek is lehet, ez rendben van.

A feladatok egy része könnyű, más része lehet nagyon nehéz.

Az emberek gyakran önállóan szeretik megoldani a feladataikat, de fontos tudni, hogy mindenki kérhet segítséget.

Sokszor Te is segítesz másoknak, rendben van, ha elfogadsz segítséget.

Milyen esetben érdemes segítséget kérni? Néhány gyakori példa:

Új a feladat, soha nem csináltam még.

Nincs ötletem, hogy hogyan kéne elkezdni vagy megoldani a feladatot.

Nincs elég információm arról, hogy mi a pontos feladat.

Közeleg a határidő, és még nincs készen a feladatom.

Nem tudom biztosan, hogy megfelel-e a követelményeknek az elkészült feladat.

Visszaadták javításra a feladatomat.

Mikor érdemes segítséget kérni?

Mindig érdemes segítséget kérni, ha aggódom a feladat miatt.

Érdemes időben jelezni a nehéz feladatot, több nappal a határidő előtt, mert akkor elég idő lesz az elkészítésre.

Ha hosszú és nehéz a feladat (pl. egy szakdolgozatot írok), akkor hónapokkal előbb érdemes jelezni, ha gondom van.

Kitől érdemes segítséget kérni? Néhány jó ötlet:

Az iskolások is nyugodtan fordulhatnak a szüleikhez segítségért, ez rendben van.

A szüleink mindig megpróbálnak segíteni, ha tudják, hogy szükség van a segítségükre.

Kérhetek segítséget a tanáromtól.

Kérhetek segítséget az osztálytársamtól.

Mit érdemes átgondolnom, hogy időben tudjak segítséget kérni?

Fontos tájékozódni arról, hogy jó lesz-e a megoldásom (pl. ellenőrizni lehet a követelményeket, vagy megkérni valakit, hogy nézze át).

Fontos eldöntennem, hogy meg tudom-e egyedül oldani a feladatot a határidőre.

Fontos eldöntennem, hogy kinek szólhatok.

Átgondolhatom, mit mondjak a szüleimnek, a tanárainknak vagy más családtagoknak.

Mi lehet a hátránya, ha nem kérek segítséget?

A szüleim nem értesülnek arról, hogy valami nehéz nekem, és ezért nem tudnak időben segíteni nekem.

Lehet, hogy rossz jegyet kapok.

Lehet, hogy nem tudom teljesíteni a követelményeket.

2. példa: Egészségvédelem, egészséges életmód

Az alábbi feladatlap az egészségvédelem, egészséges életmód témájának önálló feldolgozásához, a tanultak elmélyítéséhez készült.

A feladatlapok szövegének megfogalmazása konkrét, a tanuló saját tapasztalataihoz kapcsolódik.

A feladatok kevés kézírást igényelnek, zárt végűek, ami az autista tanulók számára könnyen átlátható, egyértelmű.

A táplálék

A gabonafélék, zöldségek, gyümölcsök rosttartalma segíti a belek működését.

A belek működése segíti a rendszeres székletürítést.

A zöldségekben és gyümölcsökben sok vitamin van.

A vitaminok segítik a szerveink működését.

A zsírok és édességek túlzott fogyasztása elhízást okoz! Az édességek, cukrok tönkreteszik a fogakat.

1. Egészítsd ki a szöveget!

A gabonafélék, zöldségek, gyümölcsök segíti a működését.

A belek működése segíti a székletürítést.

A zöldségekben és gyümölcsökben sok van.

A vitaminok segítik a működését.

A zsírok és édességek fogyasztása okoz!

Az édességek, cukrok tönkreteszik a

2. Válaszolj a kérdésekre!

Milyen táplálékok segítik a belek működését?

.....

Mit segít a belek működése?

.....

Miből van sok a zöldségekben és a gyümölcsökben?

.....

Mi történik, ha túl sok zsírt és édességet fogyasztunk?

.....

3. Karikázd be az egészséges táplálékokat!

kóla szörp ásványvíz körte szilva lángos torta alma
csoki tojás tej nyalóka csirkehús kakaó

4. Húzd alá késsel, ami egészséges!

Karikázd be pirossal, ami egészségtelen!

kóla alma sör mozgás chips hamburger torta
tej cigaretta káposzta paprika csokoládé futás torna
ásványvíz cukros üdítők uborka úzás sárgarépa kolbász
tojás saláta kávé tea

5. Írj öt egészséges ételt, amit rendszeresen fogyasztasz!

.....

6. Írj öt egészségtelen ételt, amit fogyasztani szoktál!

.....

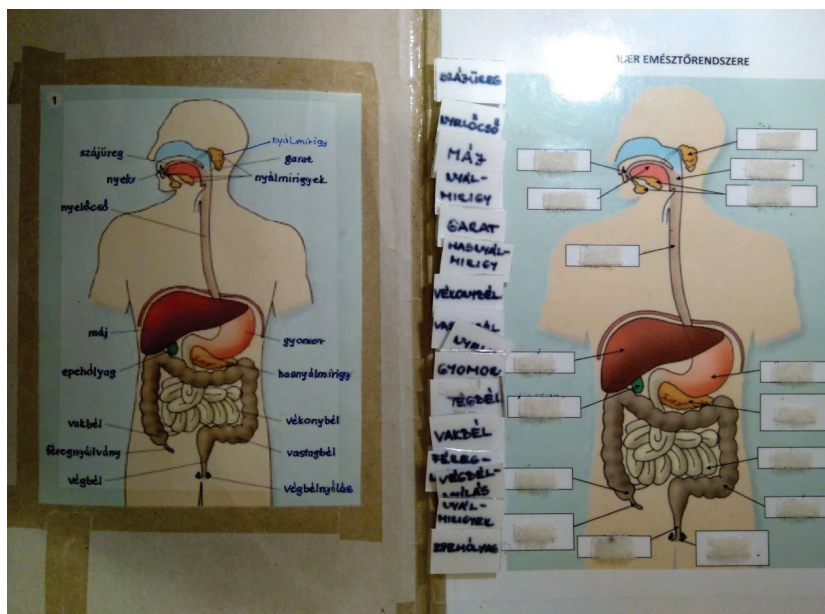
3. példa: Biológia

Az alábbi példa a vizualitáson alapuló feldolgozást, a fokozatosan nehezedő feladatok alkalmazását és az általánosítás folyamatának egyes lépéseit mutatja be egy téma mentén. Feldolgozott tananyagrészt: *A táplálkozás szervei, emésztési folyamatok.*

A feladatok az ismeretek alkalmazási szintjein fokozatosan nehezednek a felismeréstől a reprodukcióig. Nagyon fontos, hogy ugyanazokat az ismereteket többféle feladattípuson, ábrán, modellen is megismerjék a tanulók az általánosítás autizmusra jellemző nehézsége miatt.

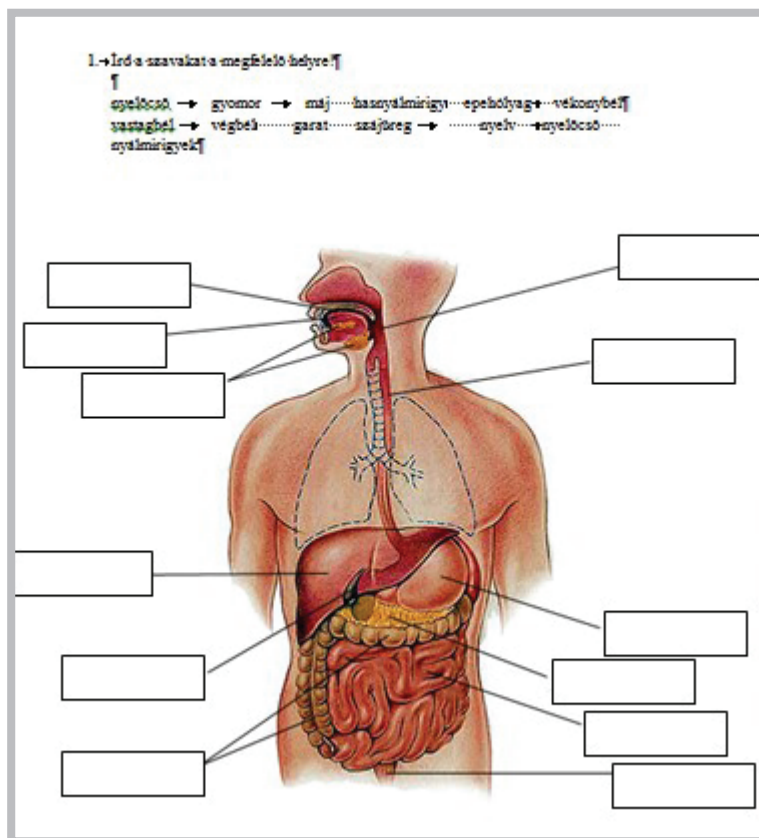
Az alábbi biológia feladatsort Stolc Edina, az Autizmus Alapítvány Általános Iskolájának gyógypedagógusa készítette.

1. A feldolgozás elején – alaplapos feladat, csak egyeztetést igényel

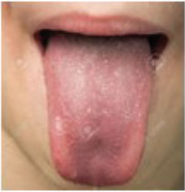

(Forrás: Saját készítésű kép adaptált tananyagról)

3. Fokozatosan nehezedő feladatlapok az általánosítás folyamatához

10

Ez a feladatlap az ismeretek emlékezetből történő előhívását igényli már.

11

Együttműködés a szülőkkel, kortársakkal

A Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai nevelésének, oktatásának irányelvei dokumentum részletesen kifejti a szakmai partnerek közötti együttműködés formáit, így az alábbiakban elsősorban a szülőkkel és a kortársakkal való kooperáció jelentőségére hívjuk fel a figyelmet.

Együttműködés a szülőkkel

Az autizmussal élő gyermekek oktatásában, fejlesztésében alapelv, hogy abban a szülők partnerként vegyenek részt a pedagógusok és más szakemberek mellett. Minden gyermek esetében fontos cél, hogy a pedagógus és a család között folyamatos kapcsolattartás alakuljon ki. Ennek az autizmussal élő gyermekek esetében különösen nagy szerepe van, többek között a társas-kommunikációs akadályozottság miatt (pl. a gyermek nem tudja megosztani élményeit, tapasztalatait másokkal, így az információáramlás az otthon és az iskola között akadozik), továbbá az általánosítás nehézsége miatt. Szükséges lehet az iskolában tanultakat otthoni környezetben ugyanazon eszközökkel, módszerrel újra megtanulni, illetve ennek a fordítottja is igaz lehet: ami otthon a szülőkkel már kialakult képesség, tudás, az az iskolában új tananyagnak számíthat.

A pedagógusok munkájának sikere nagymértékben függ attól, hogy képes-e a családdal közösen kitűzni és megvalósítani a gyermek fejlődésével kapcsolatos célokat, szem előtt tartva a teljes életutat. A fejlesztési célok meghatározásakor ajánlott a család prioritásait a realitás talaján maradván elfogadni, támogatni. A közös munka során olyan személyes információk juthatnak a szakemberek tudomására, melyeket tapintatosan és etikusan kell kezelniük. Meg kell teremteni a személyes kapcsolatok korrekt, a magánéletet nem sértő kereteit. A felmerülő nehézségek kezelésében szorosan együtt kell működnie a családnak, a pedagógusoknak és az egyéb szakembereknek. Gyakran előfordul, hogy az autizmussal élő gyermekeknek pontosan, világosan megfogalmazott szabályokat adunk bizonyos helyzetek, situációk megoldására, elviselésére. Ehhez azonban szükség van arra is, hogy ezeket a helyzeteket a család megbeszélje a pedagógusokkal, majd közösen keressék meg a megfelelő megoldást, és egyformán közvetítsék a helyes, követendő magatartást a gyermek számára.

A gyermek oktatásának, fejlesztésének megkezdése előtt részletes tájékoztatást kell kérni a szülőtől a gyermek szokásairól, nehézségeiről, kedvelt tevékenységeiről, erősségeiről. Minél több információ birtokában van a pedagógus – az oktatás megkezdése előtt és az együttműködés folyamán – a gyermekkel kapcsolatban, annál több esély van olyan helyzetek megelőzésére, melyek a tanulónak és környezetének nagy terhet jelenthetnek.

Az együttműködés hatékonysága érdekében optimális esetben a tanítás során a pedagógusok és a szakemberek felhasználhatják a szülők gyermekükkel

kapcsolatos tudását és tapasztalatát, a pedagógusok pedig felkínálhatják szaktudásukat, ismereteiket, amelyeket más gyermekek oktatása során szereztek.

A kortársakkal való együttműködés elősegítése

Az autizmussal élő gyermekek, tanulók számára sokszor jelentősen nehezített a kortársak közé való beilleszkedés, és fokozottan kitettek az iskolai zaklatásnak, bántalmazásnak (*Ábrahám, Stefanik, Őszi 2018*). Viselkedésbeli furcsaságai miatt – melyeknek nincs jól érthető, látható oka – a kortársak kiközösíthetik, csúfolhatják, bántalmazhatják őket. Sok gyermek teljesen védtelen ezekben a helyzetekben, mások túlzott reakciókkal vagy nem megfelelő módon próbálnak reagálni, ami félreértések, kölcsönös sérelmek forrása lehet.

Alapvetően fontos tehát, hogy a pedagógusok megfelelően informálják a kortársakat autista társukkal kapcsolatban. Fokozottan törekedni kell az esetleges negatív viszonyulások megváltoztatására, a kortárs kapcsolatok során felmerülő problémák megelőzésére, kezelésére.

Elősegítheti a beilleszkedést, hogy az autizmussal élő gyermekek gyakran kiemelkedő teljesítményt érnek el egy-egy tantárgyban, témában, művészeti ágban. Sajátos érdeklődési körük mentén szakkörök, tanulmányi versenyek sikeres résztvevői lehetnek. Előnyös, ha ezeket a jó tulajdonságokat a pedagógusok megpróbálják a kortárs kapcsolatok fejlődésének szolgálatába állítani. A nemzetközi tapasztalatok és gyakorlat szerint hasznos ún. kortárs segítőköt felkészíteni és bevonni a gyermek mindennapjaiba. A kortárs segítők vállalhatják, hogy a pedagógusokkal és a szülőkkel előre megbeszélte konkrét helyzetekben rendszeresen segítik autizmussal élő társukat. A kortársak rengeteg támogatást nyújthatnak a beilleszkedésben: vállalhatják, hogy szünetekben, tevékenységváltáskor figyelnek társukra, vagy az ebédlőben együtt étkeznek vele, szünetekben bevonják a közös játékokba, konfliktus esetén szólnak egy tanárnak. Mivel a folyamatos segítségnyújtás ilyen intenzív módja megterhelheti a gyermekeket, ajánlatos több önkéntest felkészíteni, akik váltogatják egymást. A segítők felkészítése, a segítő folyamat monitorozása, a visszacsatolás és szükség esetén a rugalmas változtatás elengedhetetlen elemei a hatékony kortárssegítésnek. Adott esetben akár egy egész osztály válhat az autista tanuló segítőjévé (*Attwood 2015, Volkmar, Wiesner 2013*).

Felhasznált szakirodalom

- Ábrahám A., Stefanik K., Ószi T.-né (2018): Autizmus spektrum zavarral élő gyerekek és fiatalok együttnevelésének főbb kérdései. *Gyógypedagógiai Szemle*, 2018 (3) 196–214.
- Attwood, T. (2015): *Az Asperger-szindróma kézikönyve*. Animus Kiadó, Budapest.
- Salné Lengyel M. (1999): [Tanterv pervazív fejlődési zavarban szenvedő \(autista/autisztikus\) gyermekeket nevelő-oktató iskolák számára](#). OKI Mintatanterv, Budapest.
- Egészségügyi Szakmai Kollégium (2017): [Egészségügyi szakmai irányelv – Az autizmusról/autizmus spektrum zavarokról](#).
- Havasi Á., Csákvári J., Kanizsai Nagy I. (2018): Eligazodás az appok között. In: Györi M. és Billédi K. (szerk.): *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE BGGYK, Budapest, 119–146.
- Havasi Á., Ószi T. (2015): Felmérési és tervezési kézikönyv autizmus-specifikus kis-csoportos szociális-kommunikációs fejlesztő foglalkozáshoz. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- Jordan, R. és Powell, S. (2009): *Autizmussal élő gyermekek megismerése és tanítása*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Mesibov, G. B., Shea, V., Schopler, E. (2008): *Az autizmus spektrum zavarok TEACCH szemléletű megközelítése*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Peeters, T. (1998): *Autizmus – az elmélettől a gyakorlatig*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Speirs, F. (2014): Ö.T.V.E.N. *Önismeret Társas Viselkedés és Egészségnevelés – Oktatási program autizmussal élő tanulók számára*. Geobook Hungary, Budapest.
- Stefanik K. (2018): Az autizmus spektrum zavarok evidenciaalapú oktatási és támogatási módszertanának alapjai. In: Györi M. és Billédi K. (szerk.): *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE BGGYK, Budapest, 65–78.
- Ószi T.-né (szerk.) (2016): *Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a köznevelésben: működésük minimális és optimális szakmai feltételrendszere*. FSZK és AOSZ, Budapest.

Őszi T.-né (szerk.) (2007): *Inkluzív nevelés. Ajánlások autizmussal élő gyermekek, tanulók kompetenciaalapú fejlesztéséhez. Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák.*

Volkmar F.R., Wiesner L.A. (2013): *Az autizmus kézikönyve – Amit minden szülőnek, családtagnak és tanárnak tudnia kell.* AOSZ, Geobook, Budapest.

Felhasznált képek és ábrák forrása:

1. <https://contentmender.com/when-should-you-send-your-email-newsletter-tips-for-success/>
2. https://image.freepik.com/free-vector/illustration-landing-page-with-meet-our-team-concept_23-2148241778.jpg
3. <https://joselacamara.files.wordpress.com/2017/02/wp-1486050721726.png?w=1556>
4. <https://www.heavyblogsisheavy.com/2018/10/29/heavy-blog-reader-survey-2018/>
5. <https://tok.mx/consultoria-en-la-administracion-estrategica-de-redes-sociales/>
6. <https://medium.com/@esmee.born/a-better-future-for-tomor-row-b0be8390bf92>
7. https://static.vecteezy.com/system/resources/previews/000/635/421/non_2x/teamwork-successful-together-concept-business-people-holding-the-big-jigsaw-puzzle-piece-flat-cartoon-illustration-vector.jpg
8. <https://www.shutterstock.com/hu/image-vector/different-passenger-car-vector-sedan-universal-492183232>
9. Készítette Katona Nóra a <https://pixy.org/src/127/1278104.gif> kép felhasználásával
10. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termesztudomanyok/biologia/biologia-8-efolyam/az-ember-letfenntarto-szervei/az-emesztorendszer>
11. A feladatlapon szereplő képek forrása:
<https://hu.depositphotos.com/108124414/stock-photo-3d-renderings-of-human-stomach.html>
<https://filantropikum.com/wp-content/uploads/2013/07/maj.jpg>
<http://www.preventissimo.hu/tudastar/cikk/194>

http://tamtraco.hu/wp-content/uploads/2017/06/07_pancreas2.jpg
<https://www.femcafe.hu/cikkek/egeszseg/nyelv-szine-betegseg>
<https://wallingerzita.hu/testi-lelki-egeszseg-blog/reflux-kezelese-testi-es-lelki-oldalrol>

Ajánlott irodalom és módszertani segédletek nevelési-oktatási intézmények számára

Ajánlott szakirodalom

- Attwood, T. (2008): *Különös gyerekek*. Animus Kiadó, Budapest.
- Attwood, T. (2015): *Az Asperger-szindróma kézikönyve*. Animus Kiadó, Budapest.
- Brock, C. (2015): *Az én családom különleges – Munkafüzet gyermekeknek, akiknek a testvére autizmussal vagy Asperger-szindrómával él*. Geobook Kiadó, Szentendre.
- Clements, J. és Zarkowska, E. (2007): *Viselkedésproblémák és autizmus spektrum zavarok*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- De Clercq, H. (2007): *Mama, ez itt ember vagy állat? Könyv az autizmusról*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Dunn Buron, K. (2017): *Amikor a félelmeim túl nagyra nőnek*. Geobook Kiadó, Budapest.
- Dunn Buron, K., Curtis, M. (2016): *A csodálatos 5-pontos skála – A társas viselkedés és az önkontroll összefüggésének tudatosítása a nevelésben – gyerekek, serdülők és felnőttek számára*. Geobook Kiadó, Budapest.
- Grandin, T. (2014): *Képekben gondolkodom – Életem az autizmussal*. Park Kiadó, Budapest.

- Gray, C. (2015): *Rajzbeszélgetések – Beszélgetések rajzos illusztrációja autizmussal élők és más hasonló, kommunikációjukban akadályozott gyermekek, fiatalok, felnőttek tanításához és a velük való hatékony társalgáshoz*. Geobook Kiadó, Szentendre.
- Györi, M., Billédi K. (2018): *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Hannah, L. (2010): *Te is tudod! Hogyan foglalkozunk autizmussal élő kisgyermekkel?* AOSZ, Budapest.
- Harris, S. L. (2009): *Az autista gyermekek testvérei*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Havasi Á., Őszi T.-né (2015): *Felmérési és tervezési kézikönyv autizmus-specifikus kiscsoportos szociális-kommunikációs fejlesztő foglalkozáshoz*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- Havasi Á., Szabó T., Simó J. (2015): *A sokszínűség oké – Autista az osztálytársam*. Nemzetközi Cseperedő Alapítvány, Budapest.
- Howlin, P. (2001): *Autizmus – Felkészülés a felnőttkorra*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Howlin, P., Baron-Cohen, S., Hadwin, J. (2005): *Miként tanítsuk az elme olvasását autizmussal élő gyermekeknek?* Kapocs Kiadó, Budapest.
- Janoch M. (2012): *Problémás viselkedések megelőzése és kezelése autizmus spektrum zavarokban*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Janoch M. (2014): *Hogyan? Útmutató füzet autizmussal élő emberek problémás viselkedéseinek értelmezéséhez, megváltoztatásához*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Jordan, R., Powell, S. (2009): *Autizmussal élő gyermekek megismerése és tanítása*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Kiss Gy., Tóth, K., Vigh, K. (2007): *Szociális történetek II*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Major É., Sajó E., Várnai Zs. (2015): *Ne hagyd, hogy bántsanak*. Nemzetközi Cseperedő Alapítvány, Budapest.
- Mesibov, G. B., Shea, V., Schopler, E. (2008): *Az autizmus spektrum zavarok TEACCH szemléletű megközelítése*. Kapocs Kiadó, Budapest.
- Moor, J (2010): *Hogyan játszunk és tanuljunk autista gyerekekkel? – Ötletek, tapasztalatok szülőknek és nevelőknek*. Animus Kiadó, Budapest.

- Notbohn, E. (2010): *Tíz dolog, amit minden autizmussal élő gyermek szeretné, ha tudnál*. Geobook és AOSZ, Budapest.
- Ószi, T.-né (szerk.) (2016): *Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a köznevelésben: működésük minimális és optimális szakmai feltételrendszere*. FSZK és AOSZ, Budapest.
- Peeters, T. (1998): *Autizmus – az elmélettől a gyakorlatig*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Powell, A. (2017): *A harag megértése*. Geobook Kiadó, Budapest.
- Quill, K. A. (2009): *Tedd-nézd-hallgasd-mondd – Szociális és kommunikációs intervenció autizmussal élő gyermekek számára*. Kapocs Könyvkiadó, Budapest.
- Sainsbury, C. (2011): *Marslakó a játszótéren – Hogyan értsük meg az Aspergerszindrómás iskolásokat?* AOSZ, Geobook Kiadó, Budapest.
- Speirs, F. (2014): *Ö.T.V.E.N. Önismeret Társas Viselkedés és Egészségnevelés – Oktatási program autizmussal élő tanulók számára*. Geobook Hungary, Budapest.
- Stefanik K. (2016): *Csillagbusz Mese Dorkáról, Misiről és az autizmusról*. Auti-Spektrum Egyesület, Veszprém.
- Szaffner É., Gosztonyi N. (2015): *Szociális történetek autizmussal élő gyermekeknek*. Geobook Hungary, Budapest.
- Verdick, E., Lisovskis, M. (2018): *Hogyan húzd ki a méreg méregfogát*. Geobook Kiadó, Budapest.
- Vermeulen P. (2014): *Az autizmus mint kontextusvakság*. Geobook Kiadó, Budapest.
- Volkmar F. R., Wiesner, L.A. (2013): *Az autizmus kézikönyve – Amit minden szülőnek, családtagnak és tanárnak tudnia kell*. AOSZ, Geobook Kiadó, Budapest.
- Whitehouse, É., Pudney, W. (2013): *Mint egy vulkán forrok és... Mindjárt felrobbanok*. Geobook Kiadó, Budapest.

Autizmus témájú filmek példái

A felsorolt filmek az autizmus spektrum témáját csak bizonyos aspektusból mutatják be, ami hozzájárulhat megértésünk, empátiánk fejlődéséhez, de természetesen a jelenség teljes megértéséhez nem elegendők.

- [Esőember](#). 1988, amerikai filmdráma, rendezte: Barry Levinson
- [Ben X](#). 2007, belga-holland filmdráma, rendezte: Nic Balthazar
- [Temple Grandin](#). 2010, amerikai életrajzi dráma, rendezte: Mick Jackson
- [Hősüti](#). 2006, angol-kanadai filmdráma, rendezte: Marc Evans
- [Thomas után](#). 2006, angol filmdráma, rendezte: Simon Shore
- [Testről és lélekről](#). 2017, magyar játékfilm, rendezte: Enyedi Ildikó

Rövidebb youtube-filmek, spotok példái

Az alábbi, youtube-on elérhető filmanyagok fókuszai: autizmusspecifikus módszertani segítségék és hiteles információk az autizmusról szülők, testvérek, autista gyermekek és felnőttek, illetve szakemberek tolmácsolásában.

- [Data minden nAPPrá](#)
- [Csodás dolgok történhetnek](#)
- [Mária útja](#)
- [Autizmus, beszéljünk róla!](#)
- [Autista vagyok](#)
- [Tévhiték az autizmusról. dr. Stefanik Krisztina előadása](#)
- [Lola megmondja](#)
- [Mozaik Egyesület. Ilyen a tesóm](#)
- [Tanulástól a munkavállalásig – Kanizsai Nagy Ildikó](#)
- [Orvosnál – neurológia](#)
- [Orvosnál – kéztörés](#)

Szakmai szervezetek, szolgáltatások

Országos hálózatok:

- [Autizmus Alapítvány](#)

Országos hatáskörű alapítvány, melynek fő célja, hogy a teljes autizmus spektrumot lefedve olyan világszínvonalú eljárásokat adaptáljon, dolgozzon ki és terjesszen el, amelyek a diagnosztikus folyamattól kezdődően a felnőttkori beavatkozásig lehetővé teszik a szakszerű ellátást, illetve hogy olyan naprakész, tudományos kutatásokon alapuló tudást közvetítsen, ami hozzájárul az autizmussal élő emberek szükségleteinek mélyebb megértéséhez.

- [Autisták Országos Szövetsége \(AOSZ\)](#)

Országos ernyőszervezet. Fő tevékenységei közé tartozik a szülősegítés, az országos közösség építése és támogatása, érdekvédelem, képzések szervezése, valamint tájékoztató kiadványok és hírlevelek kiadása.

- [Autizmus Koordinációs Iroda \(AKI\)](#)

A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. egyik szervezeti egysége. Az AKI fő feladata a Nyolc Pont projekt eredményeinek fenntartása, az elektronikus információs rendszer működtetése és tartalmának karbantartása, az akkreditált képzések szakterületi igényeknek és finanszírozási lehetőségeknek megfelelő indítása és a kialakult szakmai hálózat fenntartása, működtetése. Mindezek mellett célja a hazai autizmusellátás szereplői közötti koordinálás, amely hidat képezhet az autizmussal élő emberek, családjaik, a különféle területeken működő szolgáltatók és az állami szereplők között.

- [Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. \(FSZK\)](#)

A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. feladata a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, társadalmi integrációjának és komplex (re)habilitációjának elősegítése, a komplex rehabilitációban közreműködők tevékenységének összehangolása. Céljait – mint nagy szakmai tudásbázissal rendelkező módszertani fejlesztéseket generáló, szakmai műhelyeket működtető és felnőttképző intézmény – mint pályázató szervezet valósítja meg.

- [KézenFogva Alapítvány](#)

A KézenFogva Alapítvány 1993 óta dolgozik egy befogadó társadalomért, melyben a fogyatékos emberek képesek méltósággal élni mindennapjaikat. Az érintettek életének minden fázisában támaszt nyújtanak. Segítik őket a tanulá-

sukban, egészségügyi ellátásukban, a munkahelykeresésben vagy éppen jogi kérdésekben.

- [ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar](#)

Az autizmus spektrum pedagógiája szakirány az autizmussal élő gyermekek, fiatalok és felnőttek speciális nevelési, fejlesztési szükségleteinek megállapítására, fejlesztési tervek kidolgozására, a gyógypedagógiai feladatok ellátására készíti fel az egészségügy, a korai fejlesztés, az oktatás, valamint a szociális intézmények színterein a gyógypedagógus hallgatókat. Emellett kutatási, fejlesztési tevékenységekben is együttműködő partner (www.maszk.elte.hu; www.data.aosz.hu; [SHAKES projekt](#)).

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük Stolc Edinának, hogy hozzájárult az általa készített autizmusra adaptált biológiai feladatok felhasználásához, valamint Bertók Csillának és Németh Viviennek az ajánlott irodalom és a segítő szervezetek listájának elkészítésében való részvételért.